

Круглова О.О.,
канд. юрид. наук, доцент,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу ДДУВС

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Конституція України проголосила, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності (ст. 41). Право приватної власності є непорушним. Норми Конституції України про захист права власності знайшли свій подальший розвиток у цивільному законодавстві, яке закріплює способи захисту цивільних прав та інтересів, зокрема, права власності. Однією із задач цивільно-правової доктрини є визначення критеріїв вибору способу захисту порушеного чи оспорюваного права власності, що може справити позитивний вплив на підвищення стабільності й надійності становища власників.

Найбільшого поширення у правовій науці набув поділ цивільно-правових способів захисту на речово-правові та зобов'язально-правові [1, с. 471].

До речово-правових позовів традиційно відносять *віндикаційний* позов (вимоги не володіючого власника до незаконного володільця про витребування майна), *негаторний* позов (вимоги власника щодо усунення порушень права власності, які не пов'язані з володінням), позов власника *про визнання права власності*. Згідно з ч. 2 ст. 386 ЦК України, власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню [2]. Таким чином, у ЦК України закріплено також право на захист від порушень права власності, що можуть мати місце у майбутньому, тобто право на подання *прогібторного* позову.

Зобов'язально-правові засоби захисту застосовуються в договірних, деліктних відносинах, а також у разі необхідності витребувати повернення безпідставно отриманого чи збереженого майна.

Цікавою і слушною є позиція І.О. Дзери, яка до загальноприйнятого поділу цивільно-правових засобів захисту на речово-правові та зобов'язально-правові включила так звані «спеціальні» засоби захисту, які не належать ні до речово-правових, ні до зобов'язально-правових [3, с. 11–13].

Вона конкретизує запропоновані нею спеціальні засоби захисту права власності, відносячи до них позови про захист прав співвласників у разі виділу, поділу та продажу спільного майна; засоби захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісти відсутніми або оголошених померлими; засоби захисту прав власників від неправомірного чи правомірного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування та в надзвичайних си-

туаціях; інші спеціальні засоби, обумовлені особливим колом уповноважених чи зобов'язаних осіб та надзвичайними обставинами.

Наприклад, ст. 48 ЦК України встановлено правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою. Так, згідно з ч. 2 цієї норми, незалежно від часу своєї появи фізична особа, яка була оголошена померлою, має право вимагати від особи, яка володіє її майном, повернення цього майна, якщо воно збереглося та безоплатно перейшло до неї після оголошення фізичної особи померлою, за винятком майна, придбаного за набувальною давністю, а також грошей та цінних паперів на пред'явника. Ч. 3 цієї самої статті встановлено правило, за яким особа, до якої майно перейшло за відплатним договором, зобов'язана повернути його, якщо буде встановлено, що на момент набуття цього майна вона знала, що фізична особа, яка була оголошена померлою, жива. У разі неможливості повернути майно в натурі особі, яка була оголошена померлою, відшкодовується вартість цього майна. Вказана норма перегукується за змістом із ст. 388 ЦК України [2].

Таким чином, у питанні захисту майнових прав власника, оголошеного померлим, також відіграє роль чи за відплатним чи за безоплатним договором набуто майно набувачем і чи є набувач особою добросовісною чи недобросовісною. Відповідно до ч. 1 ст. 388 ЦК України, добросовісний набувач – це особа, яка не знала і не могла знати про те, що особа, яка відчужила їй майно, не мала права на його відчуження.

У ч. 3 ст. 48 ЦК України хоч і не міститься аналогічної за ст. 388 ЦК України термінології, але до особи набувача ставиться вимога добросовісності, адже у разі, якщо такий набувач знав, що фізична особа, яка була оголошена померлою, жива, то він діяв недобросовісно і зобов'язаний повернути майно, набуто за відплатним договором. Тобто законодавець і в ст. 388 ЦК України, і в ст. 48 ЦК України встановив умови обмеження витребування майна власником, фактично вирішивши питання захисту прав добросовісного набувача.

До спеціальних способів захисту можна віднести і подання позову про відшкодування шкоди у разі прийняття закону, що припиняє право власності на певне майно: згідно з ч. 1 ст. 1170 ЦК України встановлено, що у разі прийняття закону, що припиняє право власності на певне майно, шкода, завдана власникові такого майна, відшкодовується державою у повному обсязі.

Слід звернути увагу також на неузгодженість термінології у сфері досліджуваної проблематики, а саме: понять «засіб» та «спосіб» захисту права власності. Право власності, як цивільно-правовий інститут, – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником належним йому майном від протиправного втручання у сферу його володіння цим майном, а також обов'язки власника не порушувати прав та законних інтересів інших осіб [4, с. 249]. У ст. 55 Конституції України закріплено право кожного після використання усіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і

свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Тут же зазначено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Спроби сформулювати визначення способам захисту мають місце у правовій науці. Так, на думку Г. Єрмоєнко, способи захисту цивільних прав та інтересів – це закріплені законодавством матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється вплив на зобов'язану особу щодо встановлення, визначення порушених, невизнаних або оспорюваних цивільних прав [5, с. 789].

У будь-якому разі, робота над систематизацією спеціальних способів захисту права власності не може вважатися завершеною і потребує уваги науковців.

Бібліографічні посилання

1. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т.1. – 656 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
3. Цивільне право України : у 2-х кн. : підручник / ред. І. О. Дзера, Н. С. Кузнєцова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 2. – 784 с.
4. Цивільне право України (Загальна частина) : навч. посібник / кол. авт. – К. : Хай-Тек Прес, 2013. – 432 с.
5. Енциклопедія цивільного права України / відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2009. – 952 с.

Обушенко Н.М.

канд. юрид. наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін ДДУВС

ФАКТИЧНІ ОБСТАВИНИ ЯК ПЕРШООСНОВА ПЕРШОЇ СТАДІЇ ПРАВАЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для того щоб більш детально зрозуміти сутність стадій правозастосування, проаналізуємо дефініцію поняття «стадія». У словниковій літературі стадія визначається як певний момент, етап, період у житті, розвитку когось, чого-небудь, які мають свої якісні особливості [1, с. 445].

У юридичній літературі дуже часто застосовується категорія процесуальної стадії. У кримінально-процесуальному праві під стадією розуміють порівняно самостійні частини кримінального процесу, водночас, вони взаємопов'язані та становлять єдину систему кримінального процесу. Кожна зі ста-